

Lenin elvtárs és a villanyerő

A Munkás, paraszt, értelmiség munkaverseny lázában ég! című „oktatói célú szöveggyűjtemény” (így szerepel a kolofonban) a maga nemében és maga „műfajában” egyedülálló válogatás: az 1945 és 1956 közötti magyarországi agitatív antológiaköltészetről igyekszik minél átfogóbb képet nyújtani. Ha jól tudom, ez az első ilyen jellegű kiadvány Magyarországon – de nem lennék meglepve, ha egész Kelet-Közép-Európában az első lenne. Talán nem túlzok, hogy a kommunizmus ötven évével való szembenézésre még mindig képtelen, a megbékélés és megbocsátás hipokrita jelszavai mögé bújó magyar társadalomban (a románról már nem is beszélünk) a budapesti Terror Háza mellett ez a kötet jelent (het)i az egyik legfontosabb mérőföldkövet a közelmúlt (?) tárgyilagos, de kíméletlen feltárázásában.

Mindazonáltal kissé kínos írni róla, több okból is. Egyrészt azért, mert a benne szereplő szerzők közül elég sokan még mindig aktív résztvevői a társadalmi és kulturális életnek, és nem is tűnik úgy, mintha a földi árnyékvilág vagy akár csak a közélet elhagyására készülnének a közeljövőben. Tehát vannak „érintettek” az ügyben, még-hozzá szép számban. Másrészt azért, mert a benne lévő alkotások, bár nem érnek ki a lap széléig, és minden egyéb attribútummal rendelkeznek, amely alapján versként kínálhatják magukat, a versként, költészetként való értelmezésnek az esetek kilencvenkilenc százalékában ellenállnak. Az embert a nevetés fojtogatja, ha a szóbanforgó költemények esztétikai, a szó szoros értelmében vett irodalmi szempontú értelmezéshetőségeit kezdi számbavenni. Ugyanis a szempontok, megfontolások, adott esetben kényszerűségek, melyek alapján létrehozták őket, egészen másról szólnak. Révai József, a Rákosi-terror fő-fő kultúrdiktátora jól tudta, hogy miről: „az íróknak azt mondjuk: légy korod, néped, államod, pártod szócsöve, szószólója, segítője – ez legyen, és ne a műgond a fő gondod” (idézi Buda Attila az antológiához írott, *A vas és az acél országa* című kiváló előtanulmányában). Magyarul: lehet bármilyen szar a vers, ha a szocializmus, illetve Rákosi, Sztálin és egyéb elvtársak dicsőségéről szól, jó versnek minősül, szerzője pedig jó költőnek; a műgond, verstani ismeret, esztétikai kifinomultság, eredeti, saját hangütés és hasonló elavult, korszerűtlen, dekadens fogalmak le vannak ejtve: a rendszer arculatának („imázsának”) meg-

teremtése és fenntartása szempontjából hasznavehetetlenek, sőt haszontalanok. Ezért az agitatív versek elsősorban nem költészeti alkotásokként, hanem kordokumentumokként kezelendők. De ne menjünk ennyire elébe a dolgoknak. Tekintsük át – amennyire lehetséges tárgyyszerűen, jó öreg strukturalista módon – a könyv szerkezetét. A verseket tizenkét kategóriába sorolta be a szerkesztő, L. Simon László. A *Bombát vetünk, gránátot a műltra* című első fejezet a felszabadulást dicsőítő, az ország újjáépülését magasztaló verseket tartalmazza, a *Pártom, te kardos angyalom* című fe-

FOTÓ: MTI

jezetbe a kommunista pártot, a pártfunkcionáriusok tevékenységét egekbe emelő versek kerültek, az *Ötéves tervünk szép fizére* nyilván a tervgazdálkodásról, a gazdasági fejlődésről szól. A kultúra, a népnevelés problematikájával foglalkozó alkotások a *De szép e népet elvezetni okos szavakkal otthonába* című fejezetben olvashatók. Sztálinnal két fejezet is foglalkozik, az egyik (*Róla, Aki a világnak kovácsa*) a Vezért mutatja be, a másik (*A mindent látó szempár örökre becsukódott*) pedig elsiratja halála után. A generalisszimusz után természetesen a magyar vezér következik: *Ének Rákosi Mátyásról. Az El a kezekkel Koreától!* fejezet versei az internacionalizmus, a nemzetközi proletár szolidaritás jegyében íródtak. Rokon témájú az *Ehvtárs, emeld a fegyvered a fénybe*, mely a szocialista, lehetőleg szovjet békeharcost magasztalja. A *Megy a traktor, vas a talpa, zörög, fénylik a csavarja* című részben gyermekeknek szóló versek vannak, jelezve, hogy a szocialista nevelést nem lehet elég korán kezdeni. Legrövidebb – nem véletlenül – a *Nekivaló szemüveget az ördögbe se találtak*, melyben enyhén (ön)ironikus szövegek olvashatók. Mint már mondtam, a versekre esztétikai szempontból nem

érdemes túl sok szót vesztegetni. Érződik rajtuk, hogy szerzőik tisztában voltak az „elváráshorizonttal”, azaz az ideológiai követelményekkel, még pontosabban azzal, hogy csak ideológiai követelmények vannak. Nem teszünk tönkre magukat formaművészkedés terén; a kötetben egyértelműen domináns a lehető legegyszerűbb, hangsúlyos, többnyire keresztrimes verselés, mely ez esetben valamivel Szabolcska Mihály szintje alatt marad. A hangsúly az eszmén van, melyet igyekeznek minél nyilvánvalóbban kifejezni. Vannak általános, rendszeresen visszatérő toposzok. Az egésznek az a summája,

sarkítva, hogy a kommunizmus, Rákosi és a többi elvtárs harca kiteljesítője, megvalósítója, utolsó fejezete a magyar nép évezredes forradalmi küzdelmeinek – így kerül Rákosi egy sorba Dózsaival, Rákócziával, Kossuthal, Petőfivel, Sztálin pedig alkalmasint a mennybeli Úristennel. Fontos eszköz a hiperbola, a nevetésre ingerlő felnagyítás: „Orvosok, irtsátok csak a gaz szifilisz s a tüdőbajt! (...) Mint ahogy Lenin elvtárs felfedezte a szovjet nép valamennyi fiának a villanyerőt...” – tovább folytatni sem érdemes Képes Géza versét, a lényeg Lenin elvtárs és a villanyerő mágikus kapcsolatán van. Vannak, akik egyenesen hencegnek, részt követelve a szocializmus dicsőségéből: „verseim vádló vörösével/vadítottam a főügyszét”, alliterálja Földeák János, a gaz Horthy-korszakra emlékezve. Általában sokan ellenálltak a Horthy-korszakban, néha dacolva reakciós katonatisztek kegyetlenségével is (pl. Kónya Lajos: *Katonák*). Az említett korszakról nekem sem túl fényes a véleményem, de becsületére legyen mondván: az sosem jutott a Horthy-rendszer kultúrpolitikusainak az eszébe, hogy dicsőítő verseket írassanak saját magukról, vagy bármilyen formában erőszakosan befolyásolják az irodalmi folyamatok alakulását. A

kommunizmus találta ki a XX. században a politikai perversziókat azt a formáját, mely szerint azoknak is magasztalniuk kell a rendszert, akik köztudomásúlag nem szeretik. Nem akarom elhinni, hogy a szerzők mindegyike önként és dalolva, minden szellemi vagy fizikai kényszer nélkül írt volna ilyen szerű költeményeket. Azt hiszem, nem lehet elhanyagolni azt, hogy egy-egy szerző milyen mennyiségben gyártotta ezeket a panegirikuszokat, és azt sem, hogy milyen mélyen igyekezett a rendszer hátsó fertályát érinteni. Például Illyés Gyula homályos fogalmazású, az új kor technikai vívmányait megéneklő verseiben (összesen két db.) egyszer sem fordul elő a rendszer vagy valamelyik főmufti explicit dicsőítése. Szervilis hangvételű és meglehetősen nagy mennyiségű verssel szerepel viszont Benjámin László, Zelk Zoltán, Földeák János, Szüdi György, Kuczka Péter, Kónya Lajos vagy **Eörsi István** – ez tény, és nem ítélet. A legriasztóbb az őszintének tűnő, pártos gyűlölet hangja. Kónya Lajos így ír egy Magyarországra látogató nyugatnémet polgárról: „Szolgálj urad, hajts néki térdet – /sátáni angyal, West-mennysorság/ia, undorral gondolok rád –/eltaposnálak, mint a férget!” Néhol meglepő dolgokkal is találkozhatunk; Képes Géza *Levél egy népi kollégistához* című verse, teljes megrökönyödésemre, antik metrumban íródott. Lenin elvtárs, a mérnök, az ötéves terv, a villanyáram vagy az ipari fejlődés nagyjából annyira illeszkedik ebbe a verskeretbe, mint a megénekelte rendszer a magyar kultúrába. Meg kell vallanom, nagy élvezettel olvastam ezt a versgyűjteményt. És még nagyobb élvezettel – vagy inkább elégtétellel – forgatnék végre egy olyan antológiát, amely az „Udvar” számára kényelmetlenebb költők indexre tett verseit tartalmazná; csak remélni merem, hogy nem lenne sokkal vékonyabb. És biztos szerepelne benne Faludy György „ódája”, melyet Sztálin hetvenedik születésnapjára írt: „Írógárdád: hízelgők, csempűrágók, /barátaid: merev lakájsereg, /s rothadt Bizáncodhoz festőid sárból/s vérből kevernek arany hátteret.” Nem én mondtam.

PAPP ATTILA ZSOLT

Munkás, paraszt, értelmiség munkaverseny lázában ég! Agitatív antológiaköltészet Magyarországon 1945–1956. Válogatta és szerkesztette L. Simon László. Korona Kiadó, Budapest, 2002